

## **ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО**

Стрілько В.В., к. пед. н.

*Міжнародний благодійний фонд імені Ярослава Мудрого, бульвар Марії Приймаченко, 6А,  
Україна*

*fond\_@ukr.net*

У статті аналізуються естетичні уподобання українців, досліджується естетичне виховання, його складові в педагогічній спадщині Григорія Сковороди та Костянтина Ушинського, висвітлюється роль мистецтва в системі самопізнання людини та роль представників української інтелігенції в системі естетичного виховання, обґрунтовується актуальність естетичного виховання в системі освіти України. Автор аналізує твори Григорія Сковороди та Костянтина Ушинського, у яких висвітлюються їх погляди на проблеми естетичного виховання. Простежується також філософська складова концепції естетичного виховання в творчості Григорія Сковороди.

*Ключові слова: естетичне виховання, принципи музично-естетичного виховання, естетичні смаки, естетичні категорії, естетичне виховання в педагогічній спадщині Григорія Сковороди та Костянтина Ушинського.*

## **ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УКРАИНЦЕВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ ГРИГОРИЯ СКОВОРОДЫ И КОНСТАНТИНА УШИНСКОГО**

Стрілько В.В.

*Международный благотворительный фонд Ярослава Мудрого, бульвар Марии Приймаченко,  
6А, Украина*

*fond\_@ukr.net*

В статье анализируются эстетические предпочтения украинцев, исследуется эстетическое воспитание, его составляющие в педагогическом наследии Григория Сковороды и Константина Ушинского, освещается роль искусства в системе самопознания человека и роль представителей украинской интеллигенции в системе эстетического воспитания, обосновывается актуальность эстетического воспитания в системе образования Украины. Автор анализирует произведения Григория Сковороды и Константина Ушинского, в которых освещаются их взгляды на проблемы эстетического воспитания. Прослеживается также философская составляющая концепции эстетического воспитания в творчестве Григория Сковороды.

*Ключевые слова: эстетическое воспитание, принципы музыкально-эстетического воспитания, эстетические вкусы, эстетические категории, эстетическое воспитание в педагогическом наследии Г.Сковороды и К.Ушинского.*

## **AESTHETIC EDUCATION OF UKRAINIANS IN THE PEDAGOGICAL LEGACY OF GREGORY SKOVORODA AND CONSTANTINE USHINSKIY**

Stril'ko V.

*International Charitable Fund Yaroslava Mudrogo, boulevard M. Priymachenko, 6A, Ukraine*

*fond\_@ukr.net*

The author analyzes the aesthetic preferences of Ukrainians in this article, investigates aesthetic education and its components in the pedagogical heritage of G.Skovoroda and K.Ushinsky, the author highlights the role of art in the human system of self-actualization and the role of Ukrainian intellectuals in the system of aesthetic education, proves the relevance of the aesthetic education in the educational system of Ukraine.

The author examines the ethical and aesthetic problems in the creative heritage of Gregory Skovoroda in which their points of view on the problem of aesthetic education are highlighted.

Also the philosophical component of the concept of aesthetic education in the works of Gregory Skovoroda is spied out.

*Key words: aesthetic education, the principles of musical and aesthetic education, aesthetic tastes, aesthetic categories, aesthetic education in the pedagogical heritage of G.Skovoroda and K. Ushinsky.*

Стрімкий розвиток суспільства все більше витісняє естетичні уподобання українських громадян.

Нинішня соціально-економічна і політична ситуація в Україні хоч і не перешкоджає формуванню витончених та індивідуалізованих естетичних смаків, але й не сприяє цьому в першу чергу через економічні негаразди. Як наслідок, порожніють музеї, виставки, театри, не розкупаються книги і альбоми художніх творів. Лише незначна частина громадян України має бажання та матеріальну змогу задовольняти свої художньо-естетичні потреби. Усе це, безперечно, не сприяє формуванню естетичних смаків молоді.

Метою публікації є аналіз естетичних уподобань українців, дослідження естетичного виховання, висвітлення ролі мистецтва в системі самопізнання людини, аналіз творів Григорія Сковороди та Костянтина Ушинського.

Естетичне виховання завжди займало чільне місце в доробку науковців філософів та педагогів, починаючи з XVI століття. Вагомий внесок в цю проблематику зробили Софія Русова, Василь Сухомлинський, Григорій Ващенко та інші.

Над проблемою розвитку естетичного виховання в загальноосвітніх школах після проголошення незалежності України працювали провідні науковці Інституту проблем виховання НАПН України на чолі з доктором педагогічних наук І.Д.Бехом. Актуальними в царині естетичного виховання для школи стали здобутки доктора педагогічних наук Тарасової Галини Сергіївни та інших провідних сучасних науковців.

Проблематика естетичного виховання в творчості Григорія Сковороди та Костянтина Ушинського мало досліджена як філологами, так і науковцями-педагогами. Тому актуальність висвітлення цієї теми очевидна.

Розвиток естетичної думки XVII-XVIII ст. дослідники пов'язують з Києво-Могилянською академією, яка була значним освітнім і науковим центром Східної Європи. Саме тут відбувається становлення професійної філософії. Філософські системи, що викладалися професорами Києво-Могилянської академії, поєднували в собі гуманістичні, естетичні, реформаційні ідеї та раннє Просвітництво, що зумовило й основні напрями розвитку філософських знань в естетиці. З цим освітнім закладом пов'язані імена Григорія Сковороди та Феофана Прокоповича, основні ідеї якого знайшли своє місце в курсах риторики, естетики та поезики.

Із Києво-Могилянської академії починається шлях Григорія Савича Сковороди (1722-1794 рр.), в творчому доробку якого естетичне виховання займає одне з чільних місць.

У центрі суджень видатного педагога – людина з усіма її почуттями, мріями та вадами. Він перший в історії української філософії поставив питання загальнолюдського щастя. Саме тому деякі науковці вважають доречним розглядати концепцію Григорія Сковороди як філософське обґрунтування етики [2, с.3]. Філософію мислитель розглядав як науку, метою якої є навчити людину пізнати себе, допомогти їй «войти во сродную статью» [1, с.19], тобто знайти шлях до свого серця, до мудрості, до краси. За Григорієм Сковородою, необхідними внутрішніми умовами прозріння, стежкою, яка веде до філософської мудрості, є страх, любов, розуміння, простота бачення та почуття чудесного [4, с.19].

В органічному зв'язку з етико-гуманістичними проблемами у Григорія Сковороди перебуває естетична проблематика, що сягає корінням народних традицій. Він ототожнює етичні й естетичні категорії, в нього, як і в усній народній творчості, поєднуються прекрасне з моральним, краса з добром, потворне з аморальним тощо. Як і добро, краса є для нього атрибутом невидимої матерії, її доцільності та довершеності, тоді як зовнішня краса – це лише примарна тінь, що сама по собі не дає насолоди. У людському житті він вважає прекрасними ті вчинки, які відповідають природним нахилам людини, смішними – прояви незгідності [1, с.24]. Користь з красою і краса з користю, на його думку, нероздільні; їх

єдність і є джерелом людського життя. Справжньою є «сокровенна краса», яка в стародавні часи визначалася словом «decorum, si estis благолепіє, благоприличность, всю твар и всякое діло осуществлюющая, но нікім человеческим правилам не подлежащая, а единственно от царствія божія зависящая» [3, с.25]. Ця краса органічно пов'язана з добротою. Тому, твердить Сковорода, виникли філософські догмати про те, що «доброта живе в одній красі». Це й зумовило ототожнення в його світогляді семантики добра і краси. Зазначимо, що справжня цінність художніх творів, на думку Григорія Сковороди, полягає в тому ж, що й цінність життєвих явищ, а важливою ознакою справжнього мистецтва є почуття любові: «Искусство во всіх священних инструментов тайнах не стоит полушки без любви» [3, с. 27]. Як і наука, мистецтво має своєю метою зробити довершеними природні властивості речей. Визначаючи мистецтво з погляду спорідненої праці, Григорій Сковорода робить висновок, що справжньому митцеві насолоду приносить не слава, а сама праця над твором, яка солодша за славу. На думку педагога, і філософія, і мистецтво повинно служити справі самопізнання людини. Моральне значення законів природи він вбачав в усвідомленні того, що спрямовує людську думку на пізнання їх внутрішнього начала, на формування внутрішньої краси і естетики.

Дослідники середньовічної і ренесансної літератури відзначають, що в багатьох тогочасних авторів немає чітко розробленої естетики як теоретичної системи. Навіть автори філософських праць здебільшого виходили не з доказів, а з повчальних риторичних прикладів та їх раціоналістичного тлумачення. Чи не одним з останніх представників такого стилю письма був Григорій Сковорода, етичні, онтологічні і гносеологічні ідеї якого мають художньо-естетичне втілення і сьогодні і є предтечею українського національного виховання.

Своє розуміння музики Григорій Сковорода обґрунтовував як «філософію педагогіки», що відображає людську красу, сприяє самопізнанню та самовдосконаленню людини, допомагає розкриттю її внутрішнього світу. Український фольклор просвітитель сприймав як «тритисячолітню піч», що «неопально» випікала та плідно зберігала багатівікову народну мудрість, народні звичаї і традиції, філософія в його розумінні — це «озброєння» і «найдосконаліша музика» [3]. Спираючись на ці поняття, Григорій Сковорода обґрунтував принципи музично-естетичного виховання «істинної» людини. Головними серед них були принципи національного виховання особистості на засадах музичного мистецтва; опори на народнопісенну творчість як основу духовного формування особистості; самопізнання особистістю «сродних» музично-естетичних нахилів і здібностей шляхом використання різних жанрів і форм музики; самореалізація людиною притаманних їй музично-естетичних обдарувань під час майбутньої професійної життєдіяльності; виявлення та розвиток акторсько-педагогічних можливостей особистості за допомогою театрального мистецтва. Новаторські музично-педагогічні ідеї Григорій Сковорода розкрив у посібниках «Рассуждение о поэзии и руководство к искусству оной» і «Начальная дверь ко христианскому добронравію» [3]. Головними серед них було духовне очищення та збагачення вихованців, опора на музичне мистецтво як плідний фактор розвитку творчого потенціалу особистості; виявлення «сродності» та розвиток природних нахилів і обдарувань шляхом самопізнання і самовиховання; самореалізація особистісно творчих можливостей майбутній життєдіяльності.

Григорій Сковорода розглядає основні питання філософії не з позиції наукового дослідження, а з позиції спроби кращого розуміння внутрішнього світу людини, з позиції народної мудрості. Пізнання, за Григорієм Сковородою, — це складний діалог людини з собою і своїми можливостями (самопізнання). Він дійшов висновку закономірних зв'язків, виходячи не з зовнішніх даних, а вивчаючи та аналізуючи дух людини, її серце. У суперечці між двома натурами, тобто між духовним та матеріальним, філософ перевагу завжди надавав першому. Вчення Григорія Сковороди, зокрема його концепція «зрідненої праці», суттєво вплинули на розвиток вітчизняної «філософії серця», української гуманістичної філософії,

стали основою естетичного виховання як базової складової українського національного виховання.

Вагоме місце у творчості Григорія Сковороди належить красі природи, не порушеної втручанням людини. Природні ритми і пропорції, краса полів, лісів, річок протиставлені в байках Григорія Сковороди марності власницьких прагнень, конфліктам у суспільстві людей.

Зазначимо, що проблемі естетичного виховання та формуванню естетичних смаків приділяли значну увагу представники української літератури. Зокрема, Леся Українка, Іван Франко, Тарас Шевченко та інші освітяни XIX ст. Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Павло Житецький, Володимир Науменко охарактеризували шляхи естетичного виховання особистості через призму національного виховання. Але найкраще систему формування естетичних смаків молоді розкриває Костянтин Ушинський. Він виділяє такі основні естетичні категорії: естетика, краса, мистецтво, художня творчість, естетичний смак та ідеал, етика. Красу він вважав метою та ідеалом будь-якої людської діяльності: чи то матеріальної, духовної, чи будь-якої іншої. Отже, естетичною, на його думку, є вся реальна дійсність і творча діяльність людини. Прояви естетичного в поведінці людини педагог вважав формою прояву його морального змісту, а християнську релігію — основою загальнолюдської моральності. Потребу в естетичному почутті та уявленні Костянтин Ушинський визначав згідно з принципом православ'я божественною передвизначеністю, а естетичний смак — таким, що формується в результаті цілеспрямованого впливу. Педагог наголошував на народності естетичного смаку, оскільки уявлення про красу неоднакові у різних народів [5, с.272].

Народна творчість (поезія, пісні, музика, образотворче мистецтво та ін.), за Костянтином Ушинським, є джерелом культури народу. Однією з ознак народності є мова - найкращий виразник духовної культури кожного народу. У статті «Рідне слово» Костянтин Ушинський відзначає естетику рідної мови: «У скарбницю рідного слова складає одне покоління за іншим плоди глибоких сердечних рухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя і пережитої радості, — одним словом, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові» [6, с. 282].

Естетичне виховання розглядається ним як естетичне відношення до світу і як засіб загальної гармонізації духовного і практичного життя людини, шлях до краси людського буття та пізнання й досконалого знання рідного слова. Найважливішими принципами естетичного виховання Костянтин Ушинський вважав православ'я і народність, а основою — народну культуру. На думку педагога, естетичний елемент є в будь-якій науці: астрономії, історії, математиці та інших науках. Костянтин Ушинський був переконаний, що велику роль в естетичному вихованні відіграє художня література, музика, образотворче та народне мистецтво, народні ігри, трудове навчання. Саме тому педагогічна спадщина Костянтина Ушинського значною мірою сприяла формуванню основоположних принципів українського національного виховання.

Отже, естетичне виховання видатними українськими педагогами та просвітителями, зокрема Григорієм Сковородою та Костянтином Ушинським, розглядалось як один з важливих напрямків виховання високоосвіченої та високодуховної особистості. Такого виховання сьогодні вкрай потребує молоде покоління українців.

Естетичному вихованню приділяв велику увагу український педагог Григорій Ващенко. Великий доробок в галузі естетичного виховання належить і науковцю Нілі Волошиній. Але всупереч тому, що однією зі складових Державної програми «Освіта XXI століття» є естетичне виховання молоді, незважаючи на величезний доробок вітчизняних педагогів у питаннях естетичного виховання, сучасна школа потребує більш глибоких наукових та методичних розробок у цій галузі. Як ніколи, в Україні актуальний вислів «Краса врятує світ».

## ЛІТЕРАТУРА

1. Іваньо І. Філософія і людське щастя, [до 175-річчя від дня смерті Г. С.Сковороди] / Іван Іваньо // Наука і суспільство. — 1969. — №11.
2. Марков А. П. Философские основы этического учения Г. С. Сковороды : автореф. дис. канд. филос. наук (09.622) / А. П. Марков. — К. , 1970. — 20 с.
3. Сковорода Григорій. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Григорій Савич Сковорода. — К. : Наук. думка, 1983. — 542 с.
4. Сковорода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали: зб. наук. пр. / АН України. Ін-т філософії; [упоряд. В. М. Нічик, Я. М. Стратій]. — К. : Наук.думка, 1992. — 382 с.
5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / К.Д.Ушинський. - М. : Міністерство освіти РРФСР , 1953. — Т. 1 : Педагогічні статті. — 446 с.
6. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. — К. : Рад. школа, 1991. — 392 с.

## REFERENCES

1. Ivan'o I. Filosofiya i lyuds'ke shchastyia, [do 175-richchya vid dnya smerti H. S.Skovorody] / Ivan Ivan'o // Nauka i suspil'stvo. — 1969. — №11.
2. Markov A. P. Fylosofskye osnovy etycheskoho uchennya H. S. Skovorod : avtoref. dys. kand. fylos. nauk (09.622) / A. P. Markov. — K. , 1970. — 20 p.
3. Skovoroda Hryhoriy. Virshi. Pisni. Bayky. Dialohy. Traktaty. Prytchi. Prozovi pereklady. Lysty / Hryhoriy Savych Skovoroda. — K. : Nauk. dumka, 1983. — 542 p.
4. Skovoroda Hryhoriy: doslidzhennya, rozvidky, materialy: zb. nauk. pr. / AN Ukrayiny. In-t filosofiyyi; [uporyad. V. M. Nychyk, Ya. M. Stratiy]. — K.: Nauk.dumka, 1992. — 382 p.
5. Ushyns'kyu K.D. Vybrani pedahohichni tvory: v 2 t. / K.D.Ushyns'kyu. - M.: Ministerstvo osvity RRFSR, 1953. — T. 1: Pedahohichni statti. — 446 p.
6. Khrestomatiya z istoriyi vitchyznyanoyi pedahohiky. — K. : Rad. shkola, 1991. — 392 p.

УДК 371.315:159.922:821

## УМОВИ, ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ, УПОДОБАНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ У ЛІЦЕЇСТІВ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Фесенко О.Д., вчитель-методист

*Київський військовий ліцей імені Івана Богуна, бул. Лесі Українки, 25, м. Київ, Україна*

*oksanafesenko@ukr.net*

У статті зосереджується увага на актуальних питаннях умов, шляхів формування естетичних смаків на уроках української мови та літератури у ліцеїстів Київського військового ліцею імені Івана Богуна. Вказано на важливість виявлення та виховання естетичних уподобань на уроках мови, літератури, необхідності міжпредметних зв'язків. Представлено взаємозв'язок особливостей раннього юнацького віку, специфіки роботи з обдарованими дітьми. Зосереджено увагу на конкретних підходах та ефективних формах роботи, які реалізують завдання формування естетичних смаків та стійких уподобань у військових ліцеїстів.

*Ключові слова: естетичні смаки, українська мова та література, зв'язне мовлення, переказ.*